

«ОТРИМАВ НАЙБІЛЬШ БЛИСКУЧУ ЗІ СВОЇХ ПЕРЕМОГ»: КАМПАНІЇ МАГІСТРА ПРІСКА СУПРОТИ АВАРІВ У 595–601 рр.

Володимир Лагодич

«HE WON THE MOST BRILLIANT OF HIS VICTORIES»: THE CAMPAIGNS OF MAGISTER PRISCUS AGAINST THE AVARS IN 595–601

Volodymyr Lahodych

The permanent hostilities waged by the Roman Empire in the Balkans during the reign of Emperor Maurice (582–602) were marked by the invasion of numerous barbarian forces into the Magisterium of Thracia. The most prominent among them were the Asian nomads Avars.

The systemic nature of the confrontation between the parties determined changes in the structure of the military administration of the Magisterium of Thracia. Faced with a systemic shortage of recruits and resources to provide field corps of troops in the Balkans, Maurice was forced to take extraordinary measures to manage its forces in the Balkans. In particular, in the period of 595–601, the position of magister militum per Thracias was held by two commanders at once – Priscus and Comentiolus.

Both officers held this rank during the 580s, but were removed by the emperor in favour of his brother, Peter, due to contradictions in the conduct of warfare and policy towards subordinate forces. The actions of Priscus and Comentiolus as heads of the Thracian magistracy were successful, as reflected in the central chronicler of the era, Theophylactus Simocatta. Nevertheless, this circumstance did not find support with the autocrat, and the officers were replaced in favour of Maurice's brother in 601.

The context of the campaigns carried out by Priscus and Comentiolus against the barbarians in the period under consideration serves both as a cluster of tactical modifications in the military system of the Empire and an indicator of changes in the personnel policy of the emperors.

Keywords: Priscus, Comentiolus, magister militum, Thracia, Avars.

У контексті трансформацій, яких зазнала Римська імперія на межі VI–VII ст., особливе місце займає тема видозмін корпусу армійського нобілітету. Цей же аспект набуває актуальності з огляду на територіальні видозміни Імперії. Із 583 р. терени діоцезів Фракія та Македонія зазнавали системних набігів зі сторони аварів. У таких умовах заходи імператора Маврикія щодо оборони Дунайського лімесу опирались на оборону укріплених поселень та дії малочисельних *numeroi*, що здійснювали виправи супроти кочовиків та їх союзників. Вказані контингенти належали до сил, прикріплених до Фракійського магістерію. Їх очолював офіцер у ранзі військового магістра Фракії (лат. *magister militum per Thracias*). До 595 р. командування магістеріями здійснювалось одноосібно, а командира в регіоні призначав автократор.

Серед історіографії з питань кар'єрного росту та діяльності офіцерів Імперії у вказаний період варті згадки напрацювання А. Демандта (Demandt 1980, s. 610–636) та Г. Лябуди (Labuda 1950, p. 167–173). Джерельний корпус, у якому розкривається діяльність Пріска та Коментіола у ході бойових дій з аварами, представлений творами «Історія» Феофілакта Сімокатти (Theophylact 1986, p. 340) та «Хронографія» Феофана Сповідника (Theophanes 1997, p. 774).

Переходячи до висвітлення матеріалу з теми, вбачаємо необхідним уточнити низку епізодів біографії Пріска та Коментіола. Слід констатувати, що офіцери були представниками т. зв. «нової знаті». Їх об'єднували: 1) швидкий кар'єрний ріст завдяки патронату з боку Маврикія (призначення Пріска у якості військового магістра Сходу у 588 р. є найбільш раннім у часі пові-

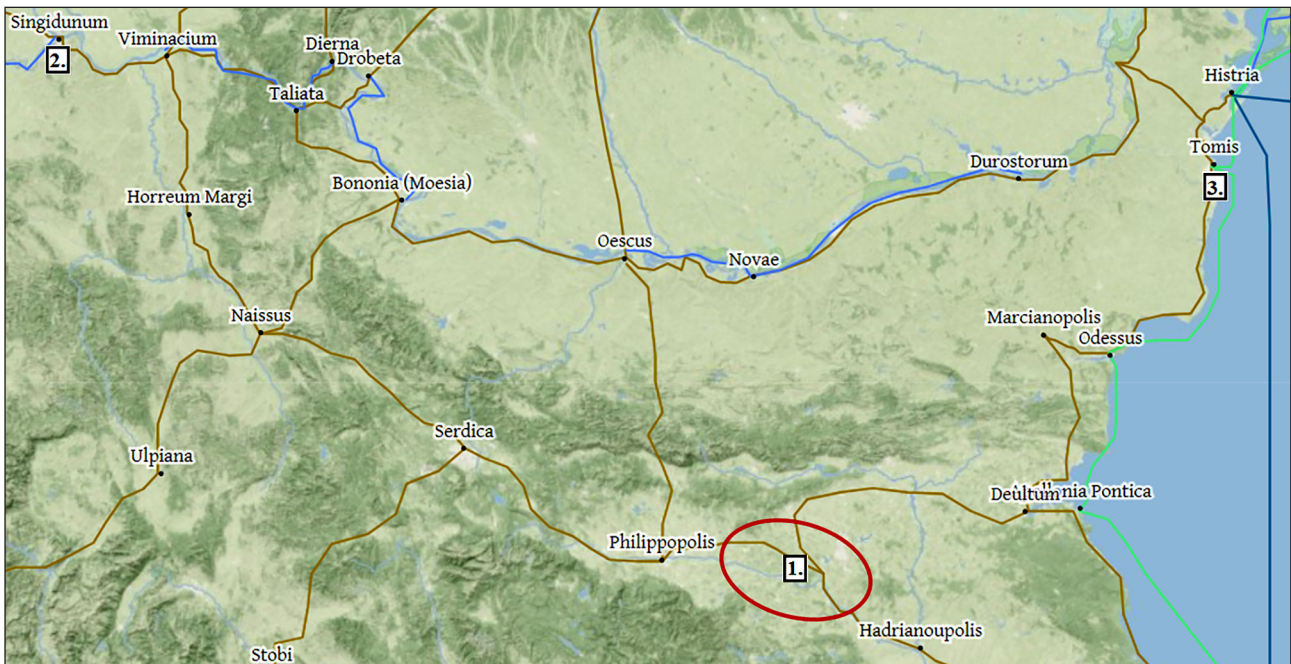
домленням щодо офіцера загалом (Theophylact 1986, р. 107); Коментіол став магістром Фракії бл. 584 р., після служби у якості скрибона (Theophylact 1986, р. 64)); 2) узалежнення своєї кар'єри відносно специфіки кадрової політики автократора.

Коментіол та Пріск були позбавлені Маврикієм чину магістра Фракії у 587 р. та 593 р. відповідно (Theophylact 1986, р. 99–100; 102; 211). Причиною відставки полководців були суперечності з імператором щодо постачання та матеріального забезпечення *numeroi* Фракії. Однак, у другій половині 595 р./598 р. офіцери були поновлені на командних структурах Фракійського магістерія. Причиною цього слугували поразки з боку склавинів, завдані у першій половині 595 р. Петру, брату імператора, який протягом цього часу обіймав посаду магістра Фракії (Theophylact 1986, р. 221).

Феофілакт чітко характеризує Пріска як магістра Фракії одразу по відкликанні Петра у Константинополь на початку 595 р. (Theophylact 1986, р. 222). Його одноосібне перебування на посаді продовжувалось до березня 598 р. З квітня того ж року, Феофілакт та Феофан повідомляють про спрямування у Мезію Коментіола з певним числом скутаріїв для підтримки Пріска (Theophylact 1986, р. 232; Theophanes 1997, р. 404). Відсутність детального опису рангу Коментіола не дозволяє встановити ієрархію командування силами римлян у Фракії. Виняток становить згадка Феофілактом обидвох офіцерів як стратигів за 599 р. (Theophylact 1986, р. 245). У цьому контексті, Д. Мартіндейл припустив, що Пріск займав посаду *magister militum per Thracias* до 601 р. (Martindale 1992a, р. 1055). Після квітня 598 р. Коментіол міг обіймати той же ранг або відігравати функції магістра у регіоні без юридичного закріплення за корпусом у регіоні (Martindale 1992b, р. 324–325). Формально, рішення Маврикія призначити другого командира на Балканах було викликане наявністю двох корпусів римлян у регіоні весною 598 р. (Theophanes 1997, р. 404).

Діяльність Пріска за 595–598 рр. обмежилась: 1) «оглядом та підрахунком сил» фракійського корпусу в місцевості Астік (грец. *Αστική*, суч. Пловдив, Болгарія); 2) зіткненнями з аварами неподалік від Сингідунума (суч. Белград, Сербія) наприкінці 595 р., у ході якого римлянами була застосована тактика засідок та переслідування кочовиків; 3) відбиттям виправи номадів, спрямованої на місто Томі (грец. *Τόμις*) на теренах провінції Скіфія Геммімонт у березні 598 р. (Theophylact 1986, р. 222; 228–232; Theophanes 1997, р. 401–403) (іл. 1).

Прибуття скутаріїв під очоленням Коментіола у Мезію II у квітні 598 р. потягло за собою відхід аварів з-під Томі (Theophylact 1986, р. 232–233). Зіткнувшись із можливістю битви з номадами, Коментіол відступив на південний схід, у напрямку Константинополя через перевал

Іл. 1. Послідовність переміщень Фракійського корпусу у ході зіткнень з аварами упродовж 595 – березня 598 рр. Умовні позначки: 1) приблизне розташування місцевості Астік, де Пріск здійснював реорганізацію підпорядкованих сил влітку 595 р.; 2) укріплене місто Сингідунум; 3) населений пункт Томі. Джерело зображення: orbis.stanford.edu.

Іл. 2.
Художнє
зображення
висадки римлян
на терени варварів,
дислокованих
на фронтірі Імперії.
Автор ілюстрації
Д. Емблтон.
Джерело ображення:
imgur.com.

Прокліани. Зауважимо, що командир при цьому здійснював маневри з метою посилення одного з флангів відведеного корпусу. Наслідки дій Коментіола підсумував Феофілакт, вказуючи на те, що «усе військо, зрозумівши план стратиґа, прийняло рішення втікати» (Theophylact 1986, р. 234). Незважаючи на це, просування кочовиків припинилось досить швидко. Причиною цього слугувало поширення серед аварів моровиці. Як наслідок, поміж сторонами було укладене перемир'я, за яким «Істр визначався межою річкою». Окремим постулатом визначалась сплата Константинополем 20 тис. солідів кагану (Theophylact 1986, р. 236).

Окреслений договір зберігав силу до літа 599 р. До цього часу, підлеглі Коментіола інспірували процес з метою встановити провину командира у ході поразки 598 р. Тим не менш, Маврикій зберіг за своїм протезе прерогативи військового магістра, а «римляни після сварки, примирились зі стратиґом» (Theophylact 1986, р. 245). Наявність розгалуженого командування у Фракії була необхідна Маврикію задля поновлення бойових дій, про що магістрів було проінформовано письмово. Слідуючи наказу автократора, офіцери з метою провокації кочовиків

зайняли острів Вімінакій, що знаходився серед Дунаю. У свою чергу, Баян розділив наявні сили принаймні на п'ять частин, чотирьом з яких «доручив охороняти переправи» через Дунай (Theophylact 1986, р. 246).

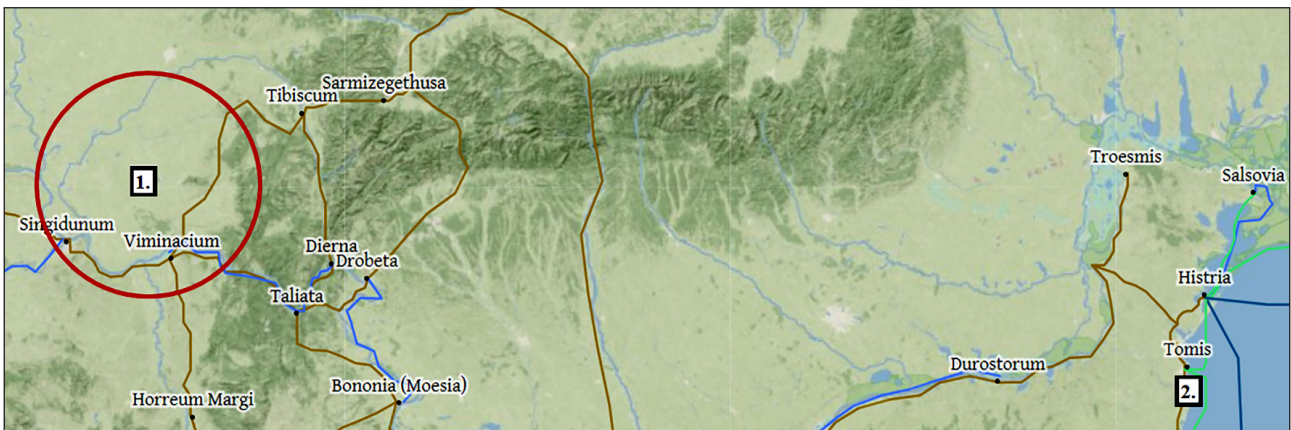
Попри розлад у командуванні римлян, викликаний «небажанням Коментіола ні за яких обставин вступати у битву з варварами» (Theophylact 1986, р. 245), Пріск, *de-facto* одноосібно завдав кочовикам поразки у ході оборонного бою неподалік від табору римлян. Подальші зіткнення відбулись за очолення римлян суто Пріском. Через два дні після першого зіткнення, Баян потрапив до засідки скутаріїв, підготовленої магістром (Theophylact 1986, р. 246–247). Примітно, що останній при підготовці до баталії, розділив наявні сили на три «фаланги», доручивши *miles* на флангах «поступово розтягнутись», оточивши таким чином аварів. Схожа тактика боротьби з кочовиками знайде відображення у «Стратегіконі» (Strategicon 1984, р. 117–118).

Наступне зіткнення між сторонами відбулось через сім днів. Готуючись до виправи, Баян залучив сили, відведені раніше задля оборони Дунаю. Незважаючи на збільшення числа варварів, їх тактика не змінилась – авари «атакували однією фалангою» (Theophylact 1986, р. 247). Пріск не змінював специфіки шикуння наявних сил. У оперативному вимірі, магістр нав'язав аварам зустрічний бій у центрі, використовуючи флангові мери у якості резервів для «рішучого удару». Використавши специфіку місцевості, магістр у ході зіткнення зумів спровокувати панічний відступ номадів, «загнавши їх у воду». За описом хроніста, у ході відступу кочовики втратили 15 тис. воїнів, укупі з синами Баяна, а магістр «отримав найбільш блискучу зі своїх перемог» (Theophylact 1986, р. 247).

Станом на середину літа 599 р., Баян вкотре зібрав сили. Відновлення мілітарного потенціалу аварями могло бути викликане відведенням частини орди на захід, у напрямку Баварського герцогства та Франкії Меровінгів, про що повідомляє Павло Диякон (History of the Langobards by Paul the Deacon 1906, р. 154; 159). Формування нового війська кочовиків відбувалось на березі р. Тисса (грец. *Τισσον*). Попри відсутність свідчень Феофілакта, можна констатувати, що магістр був проінформований про дії Баяна. У підсумку, у ході баталії, під час якої «римляни боролись із великою доблестю» (Theophylact 1986, р. 247–248), аварів було вкотре розбито.

Вбачаючи необхідним розвинути успіх, Пріск виокремив авангард числом 4 тис. *miles* задля переправлення на західний берег Тисси (Theophanes 1997, р. 407) (іл. 2). На ньому, римлянами було винищено три поселення гепідів, інкорпорованих до цього часу до складу протодержави кочовиків (Theophylact 1986, р. 248). Підсумки відходу авангарду до основних сил констатував Феофілакт, вказавши на те, що авари «були вщент розбиті та потоплені у хвилях річки» (Theophylact 1986, р. 248). Водночас, за підрахунками хроніста, у ході виправи римлян на Тиссі, було взято у полон 17 тис. аварів, гепідів та склавинів (Theophylact 1986, р. 248).

Примітно, що бойові дії у ході кампанії розвивались порівняно швидко у часі. Феофілакт вказує, що Маврикій «не дізнався» про здобутки Пріска від посланців зі стану Фракійського корпусу. Завершальною сторінкою виправи Пріска стала місія аварських нобілів, спрямованих на початку 601 р. у Константинополь з метою визволення бранців, захоплених римлянами (Theophylact 1986, р. 248–249). До цього часу, Пріск перейшов Дунай на повернувся на тере-

Іл. 3. Географічний ареал кампанії 599–601 рр. Умовні позначки: 1) приблизне місце зіткнень корпусу Фракійського магістерія з аварами влітку-восени 599 р.; 2) населений пункт Томі, де станом на 601 р. були переміщені бранці, захоплені римлянами. Джерело зображення: orbis.stanford.edu.

ни Мезії II, ставши табором поблизу Томі (іл. 3). Водночас, не пізніше 601 р. Коментіол, який «немов би прокинувся після довгого сну», був відкликаний Маврикієм до столиці (Theophylact 1986, р. 249). Фактично, його участь у виправі була номінальною. Станом на 602 р. очільником Фракійського магістерія повторно став Петро (Theophylact 1986, р. 249–250; Theophanes 1997, р. 409). Примітно, що Феофілакт та Феофан винятково констатують цей факт, не обумовлюючи причин відставки Пріска. Ця обставина дозволяє вказувати про непотизм у кадровій політиці автократора щодо магістрів Фракії.

Підсумовуючи, зазначимо, що епізод другої каденції магістра Пріска понад силами у Фракії був своєрідним проявом видозмін у системі військових магістрів. Зайнявши посаду у 595 р., перед офіцером ставилось завдання посилити позиції Імперії на Дунаї. При цьому, Маврикій не сприяв звитязі Пріска. Із 598 р. командир був вимушений розділяти повноваження з магістром Коментіолом. Припускаємо, що імператор свідомо йшов на цей крок, бажаючи ослабити авторитет Пріска у підпорядкованому корпусі.

Структурно, термін перебування Пріска у якості військового магістра Фракії можна поділити на два етапи: 1) 595–598 рр., на час якого припадають головно обмежені удари римлян, спрямовані на утримання Сингідунума; 2) 599–601 рр., який проходив під знаменником виправи на аварів на західному березі Дунаю. Загалом, у ході своєї каденції Пріску вдалось успішно протистояти аварам та їх союзникам, завдавши їм серії відчутних поразок. Однак, компетентні дії магістра не змусили Маврикія видозмінити свою кадрову політику щодо військової знаті, що опиралась, насамперед, на довірених осіб автократора, і лише в другу чергу – на здібних командирів.

Список джерел та літератури

DEMANDT, A., 1980, Der spätrömische Militäradel, Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, Bd. 10, 609–638.

History of the Langobards by Paul the Deacon, 1906, Translated by Foulke W. Philadelphia.

LABUDA, G., 1950, Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves a la fin du VIe siècle, Bizantinoslavica. Vol. 11, 167–173.

MARTINDALE, J., 1992a, The Prosopography of Later Roman Empire. Vol. III, A.D. 527–641 (Vol. IIIA), Cambridge: University Press.

MARTINDALE, J., 1992b, The Prosopography of Later Roman Empire. Vol. III, A.D. 527–641 (Vol. IIIB), Cambridge: University Press.

Maurice's Strategicon. Handbook of Byzantine military strategy, 1984, Translated by Dennis G., Philadelphia: University of Pennsylvania.

The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, A. D. 284–813, 1997, Translated with Introduction and Commentary by Mango C., Scott R., Greatex G., Oxford.

The History of Theophylact Simocatta, 1986, Translation with Introduction and Notes Whitby M., Whitby M., Oxford.

References

DEMANDT, A., 1980, Der spätrömische Militäradel [The late Roman military nobility], Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, Bd. 10, 609–638. [In German].

History of the Langobards by Paul the Deacon, 1906, Translated by Foulke W. Philadelphia. [In English].

LABUDA, G., 1950, Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves a la fin du VIe siècle [Chronology of the Byzantine wars against the Avars and Slavs at the end of the 6th century], Bizantinoslavica. Vol. 11, 167–173. [In French].

MARTINDALE, J., 1992a, The Prosopography of Later Roman Empire. Vol. III, A.D. 527–641 (Vol. IIIA), Cambridge: University Press. [In English].

MARTINDALE, J., 1992b, The Prosopography of Later Roman Empire. Vol. III, A.D. 527–641 (Vol. IIIB), Cambridge: University Press. [In English].

Maurice's Strategicon. Handbook of Byzantine military strategy, 1984, Translated by Dennis G., Philadelphia: University of Pennsylvania. [In English].

The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, A. D. 284–813, 1997, Translated with Introduction and Commentary by Mango C., Scott R., Greatex G., Oxford. [in English].

The History of Theophylact Simocatta, 1986, Translation with Introduction and Notes Whitby M., Whitby M., Oxford. [In English].

«Отримав найбільш блискучу зі своїх перемог»: кампанії магістра Пріска супроти аварів у 595–601 рр.

Перманентні бойові дії, які проводила Римська імперія на Балканах у ході правління імператора Маврикія (582–602) позначились проникненням на терени Фракійського магістерія численних сил варварів. Чільну роль серед останніх займали азійські кочовики авари, що розгорнули експансію супроти Імперії на другий рік правління автократора.

*Системний характер протистояння поміж сторонами визначив зміни у структурі військової адміністрації Фракійського магістерію. Маврикій, зіткнувшись із системним браком рекрутів та ресурсів задля забезпечення польових корпусів військ на Балканах, був вимушений піти на екстраординарні заходи щодо управління силами на Балканах. Зокрема, у проміжку 595–601 рр. посаду *magister militum per Thracias* займали одразу два командири – Пріск та Коментіол.*

Обидва офіцери займали окреслений ранг протягом 80-х років VI ст., однак були зміщені імператором на користь свого брата, Петра. Причиною цього були суперечності у проведенні бойових дій та політиці щодо підпорядкованих сил. Дії Пріска та Коментіола у якості очільників Фракійського магістерію були успішними, що знайшло відображення у центрального хроніста епохи, Феофілакта Сімокатти. Та все ж, ця обставина не знайшла підтримки у автократора, й офіцерів було заміщено на користь брата Маврикія у 601 р.

Контекст виправ, які проводили Пріск та Коментіол супроти варварів у окреслений період, виступає як кластером тактичних видозмін у військовій системі Імперії, так і показником кадрової політики імператорів щодо корпусу військової знаті.

Ключові слова: Пріск, Коментіол, військовий магістр, Фракія, авари.

Volodymyr Lahodych, PhD student, Faculty of history Ivan Franko National University of Lviv.

Володимир Лагодич, аспірант III-го року навчання, історичний факультет ЛНУ імені Івана Франка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0677-4408>

Received: 02.12.2024

Advance Access Published: March, 2025